

L'ÀREA PRIVADA

DOMUS, INSULA, VILLA

DOMUS

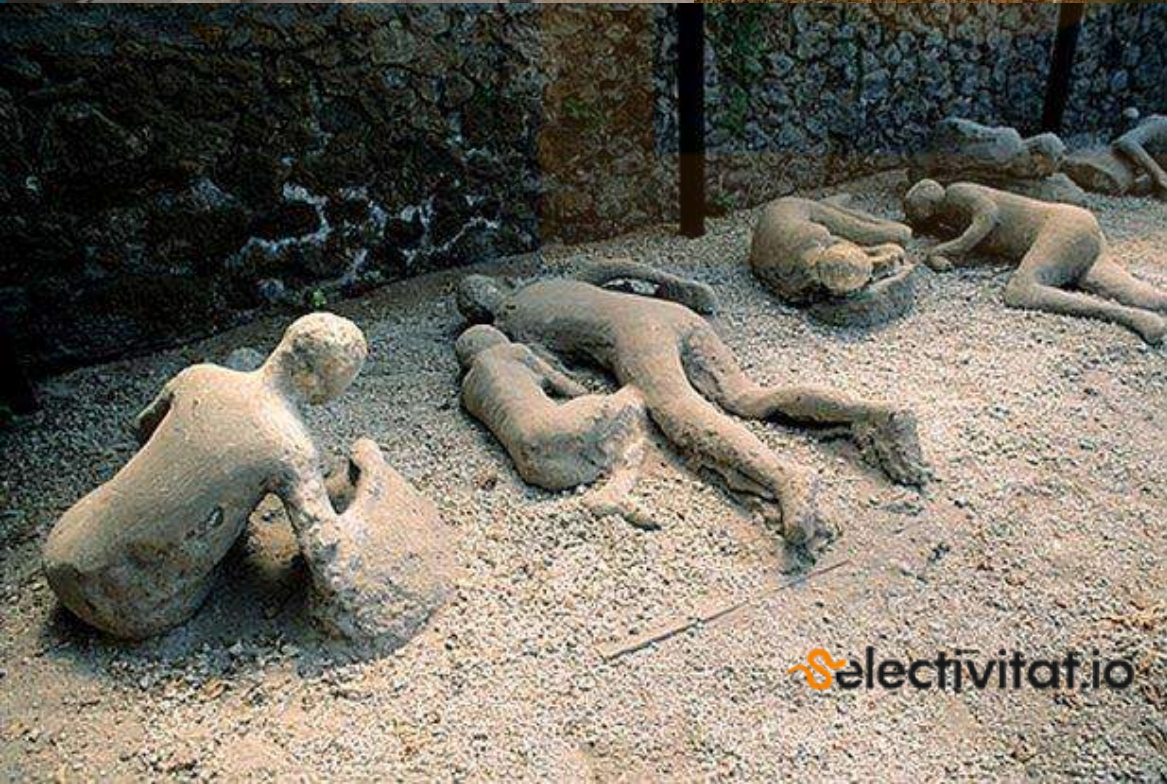
Primitivament les cases romanes eren petites cabanyes (*tugurium*) de planta circular amb una teulada de gespa. Després aquestes cabanyes van ser substituïdes pel model etrusc: cabanyes de planta rectangular amb una obertura a la teulada per on entrava la llum i l'aire i per on sortia el fum. No és fins el s.II aC que trobem les primers *domus* romanes.

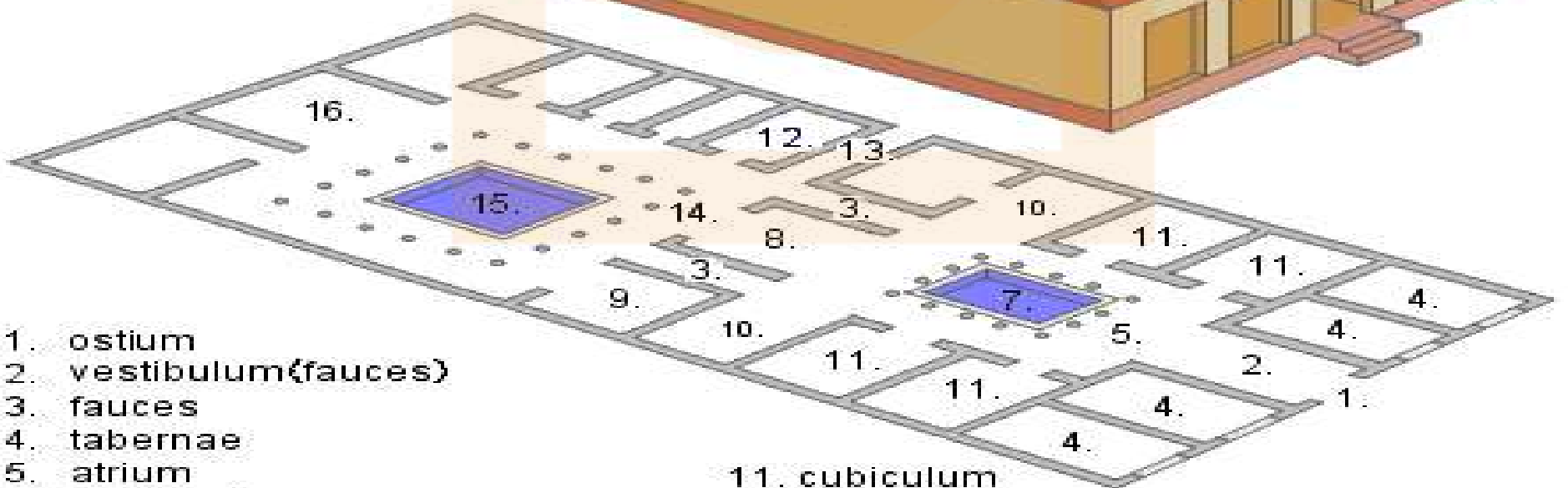
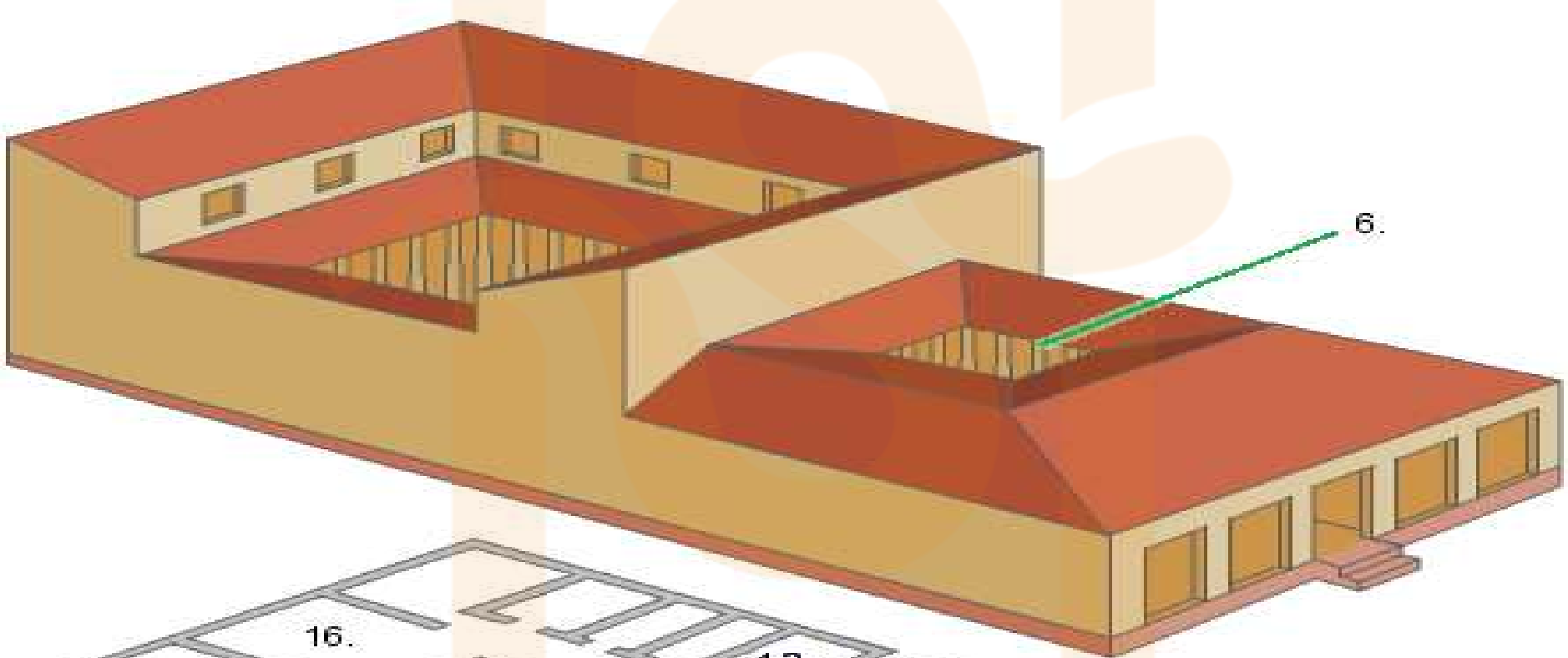
Pompeia i el Vesubi

L'erupció del Vesubi el 79dC va sepultar l'antiga ciutat de Pompeia (prop de Nàpols) i va permetre conservar moltes *domus* en perfecte estat. Així, els arqueòlegs han pogut estudiar a fons la seva arquitectura.

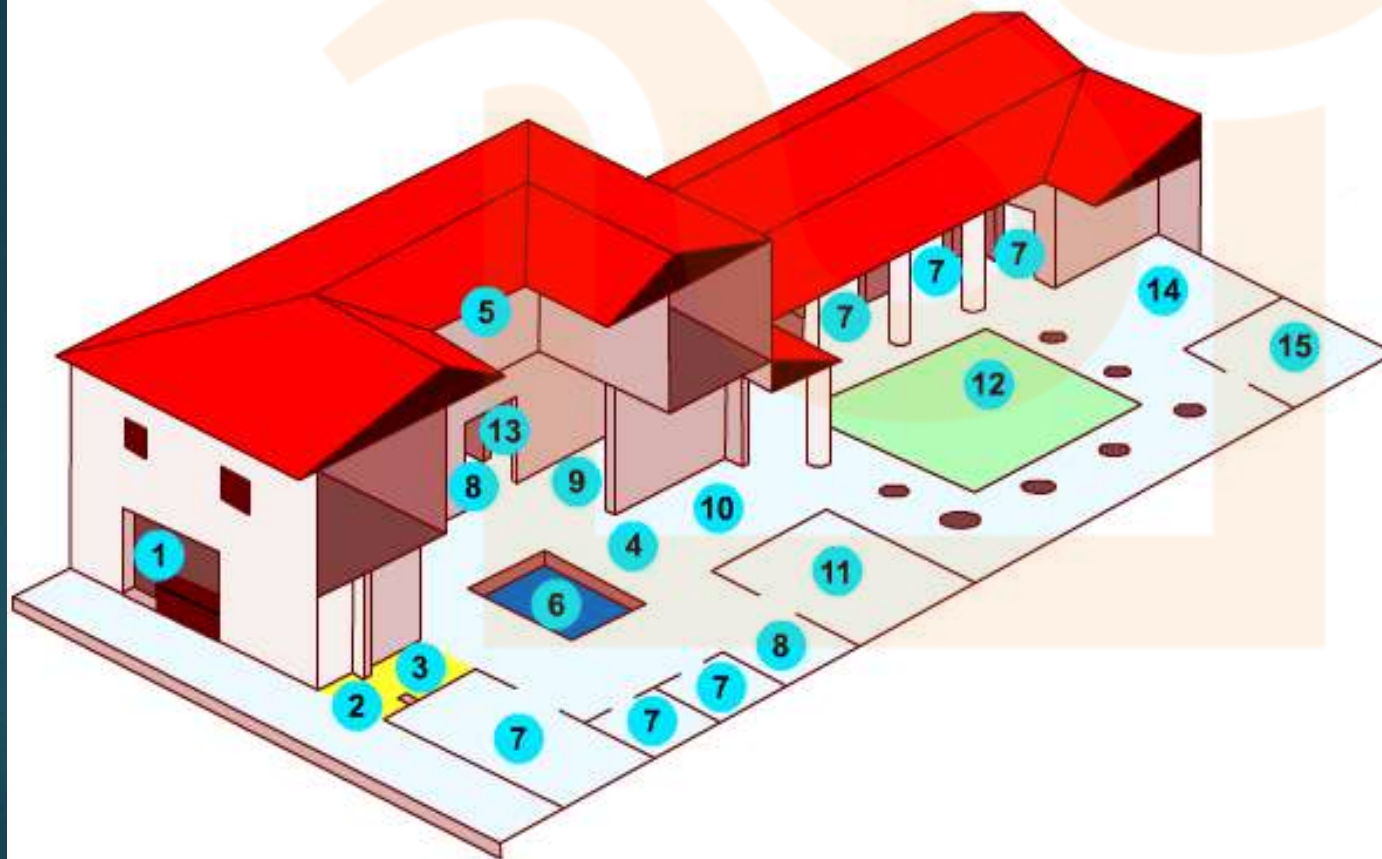

La *domus* era una casa unifamiliar senyorial romana d'origen etrusc i influències gregues, on vivien les famílies amb cert nivell econòmic. El cap de família de les *domus* era el *dominus*. Habitualment estaven situades al centre urbà i tenien unes mides aproximades de 120x30. La **decoració** era ostentosa i servia per tapar la mala qualitat dels materials: les parets es pintaven amb frescos espectaculars i els terres es cobrien de mosaics. Gairebé no hi havia **finestres** i eren, per tant, cases molt fosques.

1. ostium
2. vestibulum(fauces)
3. fauces
4. tabernae
5. atrium
6. compluvium
7. impluvium
8. tablinum
9. triclinium
10. alae

11. cubiculum
12. culina
13. posticum
14. peristilium
15. piscina
16. exedra

- 1 Taberna
- 2 Vestibulum
- 3 Fauces
- 4 Atrium
- 5 Compluvium
- 6 Impluvium
- 7 Cubiculum
- 8 Ala
- 9 Andron
- 10 Tablinum
- 11 Triclinium hibernum
- 12 Peristylum
- 13 Culina et latrina
- 14 Exedra
- 15 Triclinium aestium

PARTS DE LA DOMUS

Entre la porta del carrer (*ianua* o *ostium*) i l'entrada principal hi havia el vestíbul (*vestibulum*), lloc de protecció de reduïdes dimensions a través del qual s'accedeix a les *fauces*, corredor que unia el vestíbul amb l'atri (*atrium*), lloc de les activitats col·lectives de la casa. En aquest corredor a vegades hi trobaven una dependència coneguda per *cella atriensis*, ocupada pel porter, *ostiarius* o *ianitor*, l'encarregat de fer passar els *clientes*, així com de controlar l'entrada i sortida de la gent de la casa. A part de l'entrada principal, les *domus* solien tenir una entrada secundària lateral per al servei: la *posticum*.

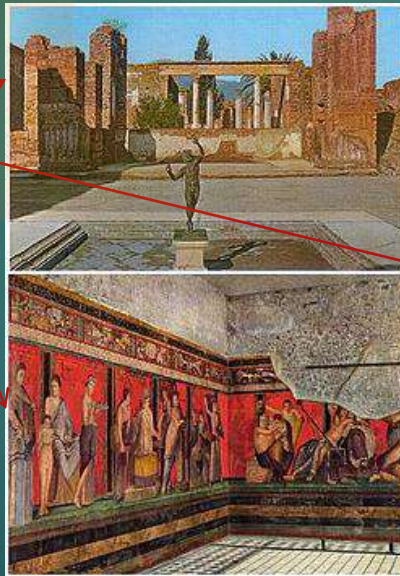
Fauces

Atrium

Per tenir llum a l'interior de les cases es va construir una obertura central anomenada **compluvium**, per la que també sortien els fums de la casa i entrava l'aigua de la pluja, recollida en l'**impluvium**, estanc rectangular on es guardaven les impureses, abans que l'aigua es diposités en una cisterna sota el paviment de l'estança, formant així el primer recurs hídric domèstic. L'aigua es treia del dipòsit subterrani a través d'un pou. Aquest sistema fou usat fins la generalització de les fonts públiques i fins que les connexions privades als canals de distribució dels aqüeductes es van fer comuns. Un cop es va poder obtenir l'aigua del sistema general hidràulic, la majoria dels *impluvia* es van convertir en un element purament decoratiu i es van adornar amb surtidors i estàtues.

Atrium

Compluvium

Impluvium

Quan hi havia columnes als *atria*, a vegades hi havia anelles de ferro a les parts **altes** de les columnes que servien per penjar-hi el **velum**, una espècie de tendal que a l'estiu refrescava i protegia els habitants de els mirades indiscretes dels veïns d'edificis més alts, sense impedir la ventilació ni l'entrada de la llum. Un altre element que solíem trobar als *atria* era l'**arca**, caixa forta de fusta, folrada amb planxes de ferro i bronze, subjecte al terra mitjançant fortes barres de ferro. Servien per guardar-hi tots els objectes valuosos de la família: diners, documents i metalls preciosos.

En un racó de l'atri, prop de la porta principal, hi havia el larari (*lararium*), un altar on es representava el *Genius* del *Pater familias* (el déu personal del senyor de la casa), al costat de dos lars (divinitats que protegien el territori familiar) i la serp Agathodaemon (divinitat protectora dels difunts). En els *lararia*, el dominus feia ofrenes com mel, vi i flors.

La resta d'estàncies s'organitzaven al voltant de l'atri:

Tablinum: habitació dels senyors de la casa on trobem el llit nupcial (*lectus genialis*); unes cortines o panells mòbils solien separar el dormitori de la part de despatx del *pater familias* (on també es guardaven els documents familiars). En les primeres *domus* feia la funció de menjador.

Cubiculum: dormitoris. Normalment situats als laterals de l'atri, eren de dimensions reduïdes i preferiblement encarats a l'est (pels beneficis de la sortida del sol).

Culina: Cuina. No va tenir un lloc definit dins l'àmbit domèstic ja que al principi es cuinava a l'atri. Quan aquest va diversificar les seves funcions i va passar a ser l'espai social de la casa, el foc va haver de trobar una nova ubicació: qualsevol habitació secundària amb obertura a l'exterior per on poder evacuar els olors procedents de la preparació del menjar i que no estigués gaire lluny del menjador de manera que els plats arribessin calents a taula. Algunes cuines tenien un petit forn. El que no tenien era una pica on rentar els plats i per això calia utilitzar recipients grans per a aquesta tasca.

Normalment, al costat de la cuina hi havia les *latrinae*, seients de fusta o pedra amb un forat en forma de pany a la part superior. Aquestes *latrinae* domèstiques probablement estaven dedicades a l'ús del servei de la casa perquè, segons sembla, els senyors de la casa utilitzaven les del establiments termals de les ciutats, estèticament més cuidades, i que eren centre de reunió casual i punt de partida i propagació de rumors. Sembla ser que sols usaven les casolanes en cas de necessitat extrema.

Per acabar, parlem de l' **hortus**, un petit espai de terra integrat dins la construcció, generalment a la part posterior de la casa, a l'aire lliure, destinat al cultiu de plantes per al consum domèstic, així com a la plantació de parterres de flors usades en les cerimònies religioses familiars. Per influència grega, al s. II aC es va anar introduint de manera paulatina una espècie de jardí que va substituir i ampliar el primitiu *hortus*. Es tracta del **peristylum**, un pati rodejat de columnes, sovint decorat amb un estanc i sortidors. Aquests jardins van anar guanyant protagonisme en detriment de l'atri, que, al s. I dC, va perdre gairebé definitivament la seva importància com a centre de la *domus*.

Amb el temps i la incorporació del món grec, la *domus* incorpora noves estances:

- Triclinium
- Oecus
- Exedra
- Banys domèstics

1- *Triclinium*: peça de mida mitjana/gran que va heredar la finalitat de menjador (fins llavors funció del *tablinum*, convertit ara en despatx del *pater familiae*). L'estança rep el nom del mobiliari que hi havia: tres sofàs en els quals els comensals es reclinaven i una taula central on es deixaven les safates amb menjar. La col·locació dels comensals estava fixada segons la seva importància social, de manera que el convidat d'honor es situava com a cap de taula al sofà anomenat *medius*-3. També existia un altre tipus de *triclinium* situat al jardí o en una habitació amb vistes a ell. Solien estar a l'ombra i refrescats per una font.

2- **Oecus**: sala sovint de planta rectangular (a vegades quadrada), normalment destinades a menjador o sala de reunions. Tenia la particularitat d'estar delimitat per columnes. Segons la seva disposició, parlem de **tetrastylum**, **corinthium** i **aegyptium**.

3- **Exedra**: Espai de planta rectangular destinat al lluïment del senyor de la casa. Solia incloure *triclinia* i mosaics decoratius al terra i a les parets.

4- Banys privats: Solien tenir tres dependències, una que feia de vestidor (***apodytherium***), una sala per a l'aigua tèbia (***tepidarium***) i l'última, més petita, destinada a l'aigua calenta (***caldarium***). Per mantenir l'escalfor es van reduir al mínim les obertures i solien situar-se els banys prop de la cuina per aprofitar l'escalfor del forn.

Algunes cases tenien locals que donaven a l'exterior: les *tabernae*. Aquests locals servien perquè el senyor de la casa hi vengués els productes de les seves terres o bé es llogaven a tercers. Solien tenir dues estances diferenciades: la part de la botiga i la part del magatzem i taller interior on es preparaven i guardaven els productes que es posaven a la venda. De les *tabernae* solia sortir una escala que portava a la residència del propietari de la *taberna*, situada just a dalt.

INSULAE

Però la majoria dels habitants de Roma no vivia en *domus* sinó en apartaments de lloguer (*cenacula*), agrupats en illes de cases (*insulae*). El seu aspecte exterior era molt bo, amb finestres i balcons, però eren de mala qualitat i incòmodes. La seva distribució interior era similar a la dels pisos actuals però sense cuina ni bany. Estaven fabricats amb materials barats i fusta i això els feia constantment vulnerables a l'esfondrament i al foc.

Això sí, les *insulae* es dividien també en dos tipus:

- Les més sumptuoses, que tenien les comoditats i el prestigi d'una *domus*. De fet la planta baixa s'anomenava *domus* i hi havia la vivenda d'algún habitant acomodat. La resta de pisos eren els *cenacula*.
- Les més senzilles, on hi havia les *tabernae* a la planta baixa (sovint precedides per un porxo) i els *cenacula* a la resta de pisos.

Les *insulae* tenien finestres que donaven al carrer i, només les de dimensions més grans, tenien algunes obertures a patis interiors.

Els *cenacula* no tenien ni cuines ni banys.

PROBLEMES de viure en *insulae*:

-**ESFONDRAMENTS**: les *insulae* solien ser edificacions fetes per inversors que compraven el terreny i en volien treure la major rendibilitat. D'aquí la desproporció entre l'alçada i la base dels edificis. Al s. III a. C ja hi havia a *insulae* de tres pisos d'alçada (= *tabulata*). A partir de llavors es van anar construint edificis de sis, set i vuit pisos. Sorgí la necessitat de limitar-ne l'alçada a un màxim de 70 peus (=20 metres) i legislar l'amplada dels murs.

-**INCENDIS**: aquests edificis estaven construïts amb materials senzills i bigues de fusta i per escalfar-se es feien servir estufes portàtils, espelmes, làmpades d'oli, etc.. A més, un cop començat, el foc es propagava ràpidament entre els *cenaculae* i altres *insulae*; a més, si tenim en compte que el subministrament d'aigua rarament arribava als edificis, apagar els focs era una tasca realment difícil. Més endavant, la llei de l'*ambitus*, que dictava una distància mínima entre els edificis, va evitar alguns d'aquest incendis.

-**MANCA DE SALUBRITAT**: les malalties i les pestes es difonien ràpidament a causa de la manca de salubritat dels edificis.

Aquests problemes es van patir sobretot en època republicana ja que les restriccions i lleis posteriors, així com els canvis de materials, van millorar molt la qualitat d'aquestes edificacions. Juli Cèsar fou dels primers en actuar per assolir aquestes millores i altres com August o Trajà hi aportaren també canvis importants.

VILLA ROMANA

Partien del concepte estructural d'una *domus* però eren més grans, no presentaven regularitat en la planta i eren situades fora del nucli urbà. Estaven cultivades per arrendataris i supervisades per un administrador (*villicus*).

Estaven essencialment construïdes al voltant d'un pati i estaven pensades per ser cases de descans per als rics.

A vegades tenen atri i peristil, a vegades sols un dels dos, podien tenir pavellons i a vegades estaven construïdes en forma de “U”. (el peristil estava envoltat de columnes, era més gran, es trobava més allunyat de l'entrada de la casa i era més destinat a recepcions socials i de lleure. Com en la *domus*, el peristil podia substituir l'atri).

Entre les *villae* distingim :

- Les que es trobem a l'extrarradi de la ciutat (*villae suburbanae*), molt àmplies i sumptuoses, residència de l'aristocràcia romana.
- Les de camp (*villae rusticae*), dedicades a l'agricultura i la ramaderia, habitatge de grans latifundis. Hi havia també edificis separats del principal on vivien els treballadors de les terres, estables per als animals, i espais per a les collites.

Villa d'Adrià

També hi havia les anomenades villes imperials: edificacions on residia l'emperador. Estaven ben protegides i la seva grandiositat i exquisida decoració són bones mostres del poder imperial. Comencen a construir-se a partir del segle I d. C. amb l'arribada del nou règim. La més antiga de les que es coneixen és la de l'emperador Tiberi, construïda a l'illa de Capri. La vila d'Adrià, a Tívoli, és una de les més impressionants i allà hi trobem els monuments més representatius de l'imperi.

Villa d'Adrià

EVOLUCIÓ DE LES VILLAE

Tot i que apareixen al s. VIaC, als s. II y I aC es va produir un creixement econòmic i la paulatina desaparició dels petits agricultors, junt amb l'augment significatiu dels latifundis repercuteix positivament en les *villae*, la part residencial de les quals era més sofisticada i elegant.

La majoria desapareixen a finals del s. II dC i les que queden són transformades radicalment a causa del reestructuració de la producció motivat per la concentració de terres. Moltes passen doncs a ser centres de culte, convertint-se en un factor important en la cristianització del món rural.

Les últimes *villae* desapareixeran amb el canvi de cultura durant les invasions bàrbares (causa directa de la caiguda de l'imperi romà d'occident; van tenir lloc entre el s.III-VIII dC).